Блага ПЕТРОСКА

ОДНОСОТ МЕЃУ РОДИТЕЛИТЕ И ДЕЦАТА ВО ПОЛОГ[1]

Ве целата наша земја постои голем интерес за проучување на семејството и на односите во него. Индустријализацијата, урбанизацијата и другите промени во нашиот целокупен општествен живот делуваат во правец на промена на семејството и на односите во него, и во таа смисла нивното проучување на едно помало подрачје како што е Полог[2] претставува дел од напорите за подетално запознавање на семејниот живот во нашата земја.

Како во цела Југославија, така и во Полог не може да стане збор за еден единствен тип на семејство поради низа околности кои делувале врз неговото формирање, егзистирање и менување. Полог е регион во кој паралелно егзистираат најразлични форми на семеен живот кои нееднакво реагираат на промените како од областа на стопанството, така и од областа на правото.

Бројно големите семејства, семејствата со по четири генерации, високиот наталитет и морталитет, особено подредената положба на жената со различните нијанси кои ги внесува религијата и традицијата (склучувањето на бракот како работа на родителите, двоженството, „размената“ итн.) се елементи кои сè уште го обележуваат семејниот живот на ова подрачје. И покрај единственото позитивно семејно право, на ова подрачје многу делува обичајното право и народните сфаќања, а исто

---

1) Резултат на истражување извршено во 1963—1964 година.

2) Полошката котлина (накратко Полог) се простира помеѓу Шар планина на северозапад и планините Сува Гора и Жеден на југо-исток. Полошката котлина се дели на Горни Полог кој ја зафаќа југозападната половина (околината на Гостивар) и Долни Полог кој ја зафаќа североисточната половина (околината на Тетово). Поради својата изолираност, ретко која друга област во Македонија претставута таква економска, социјална и историска целина како Полог. Една од главните карактеристики на Полошката котлина е тоа што во неа живеат повеќе националности меу кои доминира албанската. Според пописот на населението од 1961 год. во Полог живеат вкупно 154.875 жители од кои 29,5 % се Македонци, 12,4% се Турци, 56,1% се Албанци, а 2% останати.

така големо влијание има и православниот и муслиманскиот верски систем кои делуваат во правец на забавување на процесот на промена на односите во семејството. Секако дека постоењето на ова шаренило во семејните односи е резултат на делување на мноштво фактори како што се различната етничка и религиозна припадност на населението, различните типови на населби, влијанието на индустријата, занимањето и заработувачката на населението, стручното образование и школската подготовка, производната дејност, навиките, обичаите итн. Од овие причини, при проучувањето на оваа проблематика при теренските истражувања, морало да се појде од овие фактори и од нивното различно влијание. Најопштите елементи од кои е појдено во теренското истражување се: а) типот на населба — село, град; б) етничката и религиозната припадност — албански и турски семејства, и македонски семејства; в) професионалната поделба — работници, службеници. Покрај користење на податоците од службената демографска и витална статистика, извршено е анкетирање како во селото така и во градот, а обавени се и разговори со општествените и просветните работници кои укажаа на многу проблеми и осветлија многу моменти во овој замрсен комплекс на прашања од најинтимната област на човечките односи, семејните односи.

Големите промени во нашиот целокупен општествен живот не можеле да не влијаат и врз односите меѓу родителите и децата. Практиката покажува дека таму каде што постои промена во односите меѓу мажот и жената, постои и позитивна промена во односот на родителите кон децата.

Во патријархалната средина положбата на децата е многу слична со положбата на жената. Децата уште од мали се ценети како работна сила, а особено машките кои треба да ја продолжат семејната традиција, името и угледот на родителите.

И на ова подрачје се сретнуваат многу елементи кои укажуваат на поголемото почитување и привилегираната положба на машкиот пол во однос на женскиот. Разликата што се прави меѓу децата на штета на женските, а во полза на машките, доведува до тоа жената која родила само женски деца да биде сожалувана, омаловажувана, па дури и презирана. Голем број мајки, како во селото така и во градот, со нетрпение и со страв очекуваат роденото дете да биде машко, со што би го задоволиле мажот, свекорот, скекрвата, па и целото семејство кое првенствено очекува машко дете.

Подеднакво се сожалува семејството кое нема деца и седејството кои има само женски деца.

„Повеќе се сакаат машките деца; кога ќе се роди женско дете и стреите плачат".

с. Вруток, Македонци

„Ако жената не родила машко, продолжува со раѓањата додека роди машко дете.“

с. Радиовце, Македонци

„Многу повеќе се сакаат машките деца, женското со мажачката ја напушти куќата, а ако нема машки деца останува куќата затворена.“

с. Озормиште, Албанци

Бидејќи само машкото дете го продолжува семејството, тоа е многу ценето и нему му се укажува најголемо почитување, и сè му се дозволува. Малиот процент (2,7) со кој се изразува поголема наклоност кон женските деца кај муслиманското население од селото, може да се објасни со тоа што за некои родители женското дете претставува потенцијално богатство во толку повеќе ако ќерката ја мажат повеќе пати, бидејќи во тој случај и пари земаат повеќе пати.

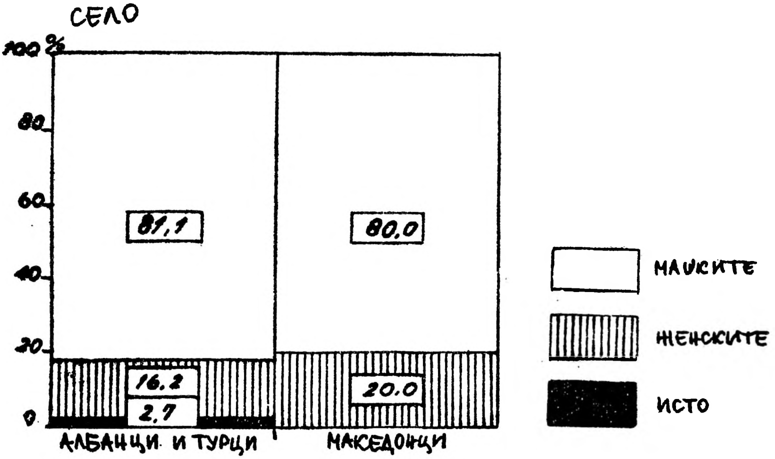

Графикон 1
Кои деца се повеќе сакани?

Уште од раѓањето, по начинот на исхраната, облекувањето и задоволувањето на детските желби и потреби, се акцентира разликата во држењето на родителите и роднините кон машките и женските деца. На тој начин постепено се формира свеста за помала вредност не само на женското дете туку и на жената воопшто, и за супериорност и надмоќност на машкото дете.

Тоа значи дека првенствено ставот на семејството спрема детето е зависен од неговиот пол. Со таквиот став се солидари-

зира и мајката, и покрај тоа што и самата целиот живот ги поднесувала последиците на ваквото воспитување. Женските деца систематски се навикнуват на послушност и покорност спрема мажите. Оваа воспитна особина што ја стекнуваат уште од мали се должни да ја покажуваат целиот свој живот спрема родителите, своите браќа, а подоцна и спрема мажот и свекорот.

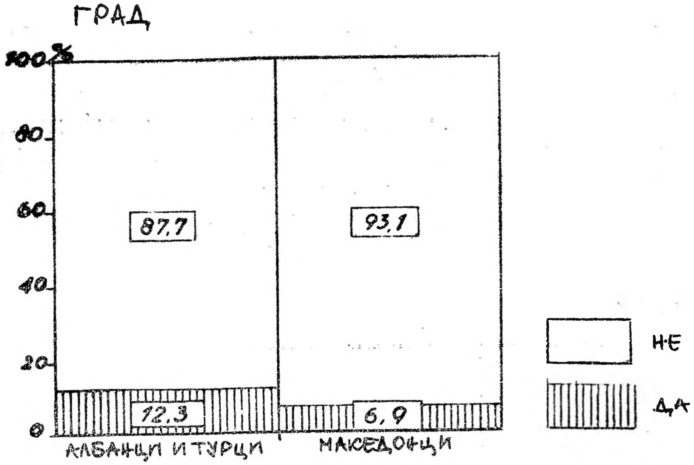

Графикон 2

Дали во сакањето правите разлика меѓу машките и женските деца?

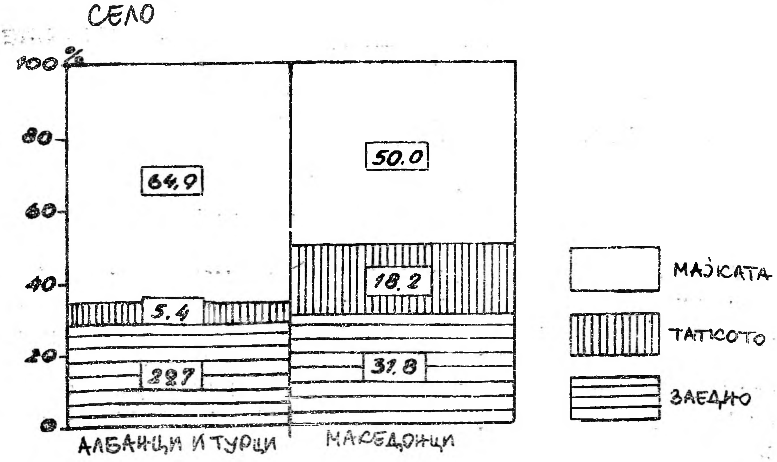

Графикон 3

Кој повеќе влијае на воспитувањето на децата?

Колку голем е уделот на самата жена-мајка во формирањето на таквите сфаќања на своите деца, може да се види ако се мери нејзината улога како воспитувач во селската средина.

Различниот однос на двајцата родители и на поширокото семејство како да се насочени кон една единствена цел: нерамноправноста меѓу половите да се нагласи уште од колевка, како гаранциа за нејзиното зачувување во текот на целиот живот.

„Во секој брак се сака првото дете да се роди машко. Синовите во однос на ќерките уживаат посебни привилегии. За наследство родителите ги имаат предвид само машките деца. Женските деца се сметаат како туѓа среќа, тие ја затвораат вратата на куќата.“

с. Шипковица, Албанци

„Родителите постапуваат многу подобро со машките деца отколку со женските.“

с. Галате, Македонци

„Постапката спрема машките и женските деца е различна. На машкото дете му се дозволуваат многу повеќе работи отколку на женското.“

с. Вруток, Македонци

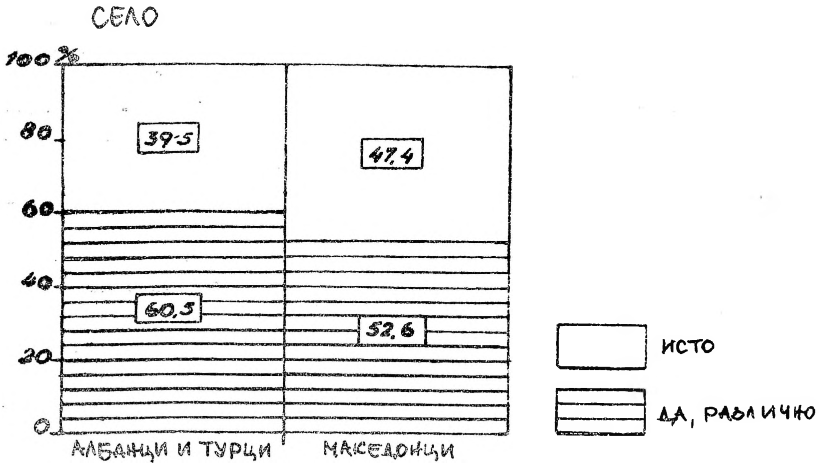

Графикон 4

Дали родителите постапуваат различно со машките и со женските деца?

Во градот, паралелно со губењето на многу елементи кои семејството го карактеризираат како патријархално, се губи

(иако не потполно) и разликата во постапките на родителите спрема машките и женските деца.

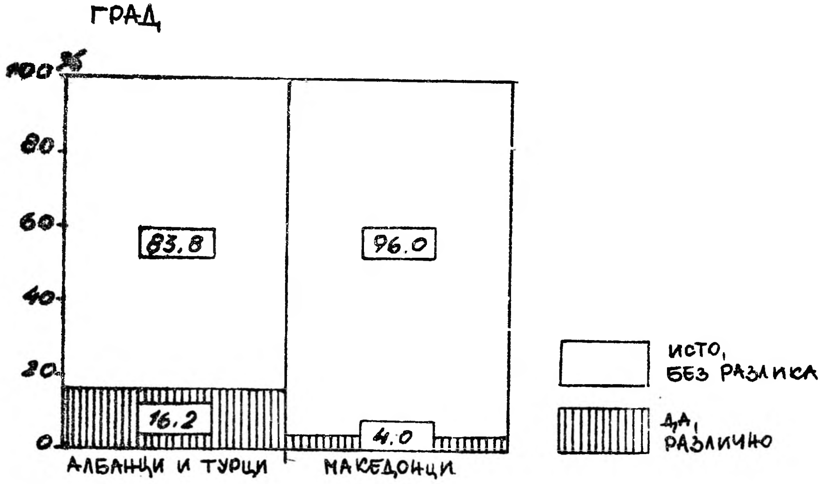

Графикон 5

Дали постапувате различно ос машките и со женските деца?

Разликата во положбата и правата на машките и женските деца е најизразена, како во селото така и во градот, во нивното школување. Покрај воспитувањето и општото образование, кои уште во семејството ја обележуваат положбата на жената, и во ситуацијата на нејзиното натамошно школување се согледува нејзината подредена положба.

Женските деца во селото многу тешко се испраќаат во школи, така што во најмногу случаи, нивното образование завршува со основното училиште. Особено кај муслиманското население школувањето на женските деца трае до IV одделение. Многу мал број од нив завршуваат VIII одделение, додека нивното понатамошно школвуање е вистинска реткост. Додека учеството во разните детски општествени организации за машките деца е дозволено па и форсирано, женските деца треба да ја конзервираат положбата на своите мајки. За натамошното школување не се пресудни способностите и интелектуалните можности на детето, туку полот, а машките деца имаат приоритет. Ваквото разбирање оди до таму што во некои семејства се забранува школувањето на женските деца.

„Школувањето на женските деца се смета за непотребно. До IV одделение тоа се одвива нормално, додека во погорните одделенија тие изостануваат."

с. Шипковица, Албанци

„Женските деца многу тешко го продолжуваат школувањето.“

с. Дебреше, Албанци

„Родителите не сакаат да ги школуваат женските деца, доколку и ги праќаат, тоа значи дека се плашат од казните.“

с. Топлица, Албанци

„Сега и женските деца ги школуваат исто како и машките.“

с. Пожаране, Македонци

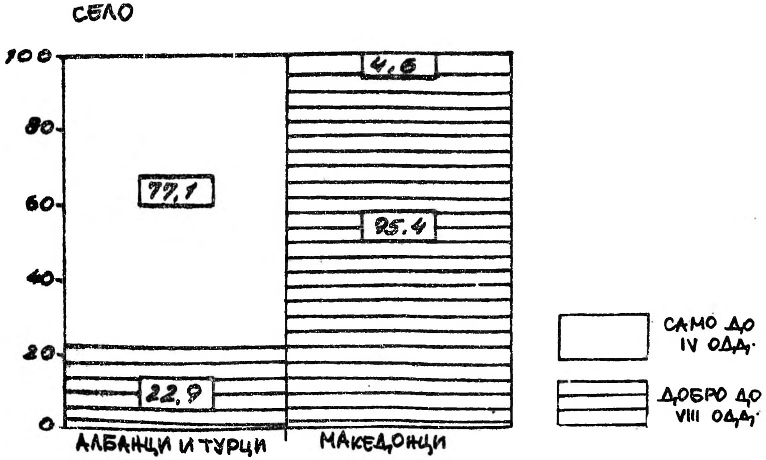

Графикон 6

Како оди со школувањето на женските деца?

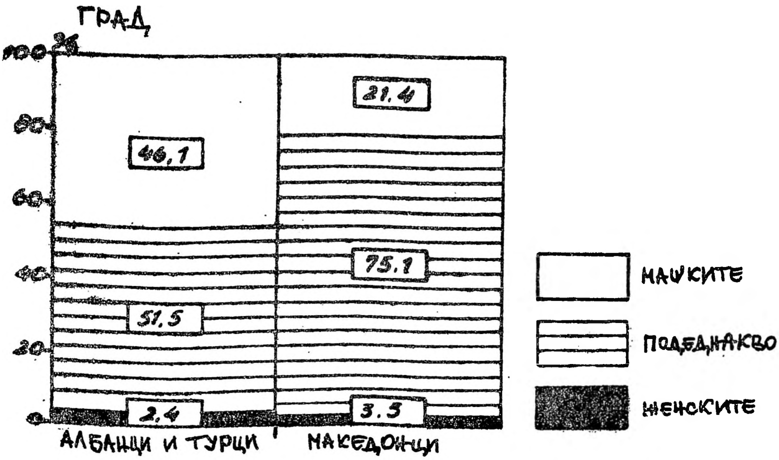

Графикон 7

Кои деца повеќе се школуваат?

И покрај тоа што основното училиште кое ги опфаќа децата од 7 до 15 години е задолжително во целата наша земја, традицијата во школувањето на децата уште има голема улога. Кај муслиманското население, на пример, женските деца на разни начини се спречени да го продолжат школувањето. Девојчиња, кои завршиле III одделение со одличен успех, во IV одделение веќе покажуваат слаб успех, поради тоа што родителите систематски им оневозможуваат да учат, за да не можат да го продолжат школувањето. Се забележуваат и случаи родителите да не ги пуштаат девојчињата во училиште и таа постапка да ја правдаат со причини кои никако не одговараат на вистината (неколку случаи кога по недоаѓањето на женското дете во училиштето среде школската година, родителот своето дете го декларира за ненормално, „мрднато", неспособно за натамошно школување). Се случувало и тоа, родителите да им нудат на учителите мито (дури и по 200.000 динари). Во врска со тешкото школување на женските деца карактеристична е појавата на нивно свршување, односно ветување уште во III или IV одделение (на пример во селото Желино ученичка од IV одделение е продадена за 600.000 динари, со тоа кога ќе наполни 15 години да склучи див брак. Исто така и ќерка на учител во последната година на осумгодишното училиште е продадена за 400.000динари).

Прегледот на поднесените пријави на родителите во три различни учебни години најдобро ги потврдува резултатите на анкетата и мислењата стекнати врз база на разговорите со разни луѓе во селата.

Табела 1

	1958 год.	1963 гое.	1964 год.
Казнети	268	880	535
Поднесени пријави	320	1080	635

Застапеноста на учениците според пол и народност во учебната 1963/64 година може да се види од следниве табели:

Табела 2

Број на ученици според полот

	Вкупно	Машки	Женски
1963/64	32.040	17.619	14.421
		55,0	44,0

Табела 3

Ученици по народност

Тетовската околија без Мавровската општина Осумгодишно училиште.

	Вкупно	Македонци	Албанци	Турци
1963/64	32.040	12.136	17.954	1.950
		38,0	56,0	6,0

Табела 4

Ученици во основни училишта по пол и народност

Податоци од општините

Тетовската околија без Мавровската општина

		Вкупно	Македонци		Албанци		Турци	
1955	Вкупво	20.044	7.628	38,1	11.210	56,9	1.206	6,0
	Машки	11.335	4.342	38,3	6.308	55,7	685	6,0
1955	Вкупно	20.044	7.628	38,1	11.210	55,9	1.206	60,
	Женски	8.709	3.286	37,7	4.902	56,3	521	6,0
1963	Вкупно	32.040	12.136	38,0	17.954	56,0	1.950	6,0
	Машки	17.619 55,0	6.631	37,7	9.910	56,3	1.080	6,0
	Женски	14.431 45,0	5.505	38,3	8.044	55,7	872	6,0

Инаку и во пописот од 1961 година меѓу населението без училиште и со 1—3 одделенија основно училиште со регистрирани многу повеќе жени во однос на мажи, додека со 4 одделенија основно училиште и со основно училиште многу повеќе мажи.

Табела 5 **Школска спрема**

	Пол	Вкупно	Без училиште и со 1—3 одд	Четири одд. основ. учил.	Основно училиштo
	Женски	42.378	26.918	14.814	523
Полог	Вкупно	110.925	50.743	51.157	4.998
	Машки	54.621	17.697	30.226	3.523
	Женски	56.304	33.046	20.931	1.475
Град	Вкупно	27.675	9.132	12.915	2.566
	Машки	13.752	3.004	6.798	1.614
	Женски	13.926	6.128	6.117	952
Село	Вкупно	83.247	41.611	38.242	2.432
	Машки	40.864	14.693	23.428	1.909

Разликата што се прави меѓу машките и женските деца, нормално дека доведува до специфичен однос меѓу браќата и сестрите. Во тој однос повластена положба има братот, а не сестрата, обично и без оглед на нивната возраст. Разликата во авторитетот според возраста е задржана кога се однесува на самите браќа, додека за женските деца авторитетот на браќата важи без оглед на разликата во години меѓу нив. Се случува во семејството помалиот брат да може да ѝ командува на постарата сестра, а и сестрите често се мират со доминацијата на своите браќа.

„Поважно е старешинството според полот, на браќата, без оглед на нивната возраст.“

с. Речица, Албанци
с. Шипковица, Албанци

„Постарото дете може да го има главниот збор во однос на сестрите и браќата.

с. Стримница, Албанци

„Иако сестрата е повозрасна, се прашува помалиот брат.“

с. Желино, Албанци

„Важно е старешинството по старост и пол, во некои случаи и по способност.“

с. Зубовце, Македонци

„Важно е старешинството по пол, бидејќи женските деца се сметаат како привремени членови на домаќинството.“

с. Челопек, Албанци

Повластената положба на браќата во однос на сестрите се губи со распаѓањето на патријархалните односи на овој терен и тоа изразито во градот.

Ако само машкото дете, според сфаќањето на патријархалната средина, го продолжува семејството и неговата традиција и ги згрижува родителите на старост, нормално е дека тој ќе биде и наследник на родителскиот имот. Во тој поглед разликата меѓу машките и женските деца дотолку е понагласена доколку имотот (сопственоста над средствата за производство) го сочинува стожерот околу кој се движат сите напори на членовите на семејството, односно колку имотот е важен за приходите на семејството и воопшто за целокупниот семеен живот. Машкото дете не само што треба да го преземе (наследи) и да го сочува имотот, туку е должно и да го зголеми. Оттука големата разлика во правата на машките и женските деца. Спро-

тивно на позитивно правните прописи, женските деца родителите ги ограничуваат во наследните права, а вкоренетите обичаи доведуваат до тоа сестрите, без оглед на својата материјална состојба и самите да се одрекнуваат во полза на своите браќа.

„Задржан е обичајот машките деца повеќе да наследуваат.“

с. Бејце, Албанци

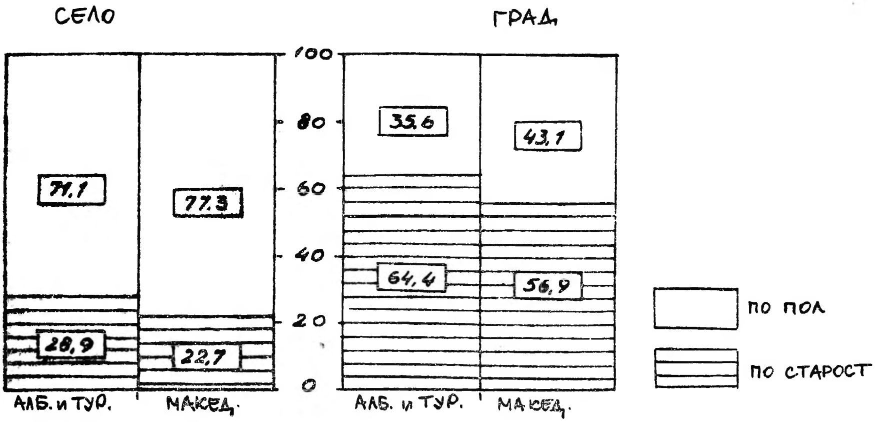

Графикон 8

Дали е поважно старешинството според полот или според староста?

„Женските деца и самите им го оставаат имотот на своите браќа. Подеднакво наследување доаѓа предвид само по смртта на родителите и само во случај на влошување на односите меѓу браќата и сестрите.“

с. Шипковица, Албанци

„Наследството им останува на синовите, ќерките добиваат свадбена опрема.“

с. Брвеница, Македонци

„Повеќе добиваат машките деца, ретко и женските деца колку машките.“

с. Горно Ралеишк, Албанци

„Женските деца доброволно се откажуваат од наследството.“

с. Речица, Албанци

„Женските деца се откажуваат во полза на машките.“

с. Галате, Македонци

„Сега земаат и женските деца дел само со караница. Понапред се откажувале за да имаат „чекало и праќало“ во куќата на братот.“

с. Вруток, Македонци

„Кај нас нема ниеден случај да наследило женското дете.“

с. Милетини, Македонци

„Женските деца се откажуваат од наследството поради тоа што ако примаат наследство, браќата повеќе не ги примаат во куќата.“

с. Челопек, Албанци

Старите прописи на верското право, кои на жената не ѝ го признаваат правото на наследување, имаат длабоки корени во свеста на луѓето како од редовите на албанското, турското, така и од редовите на македонското население (разликата е минимална).

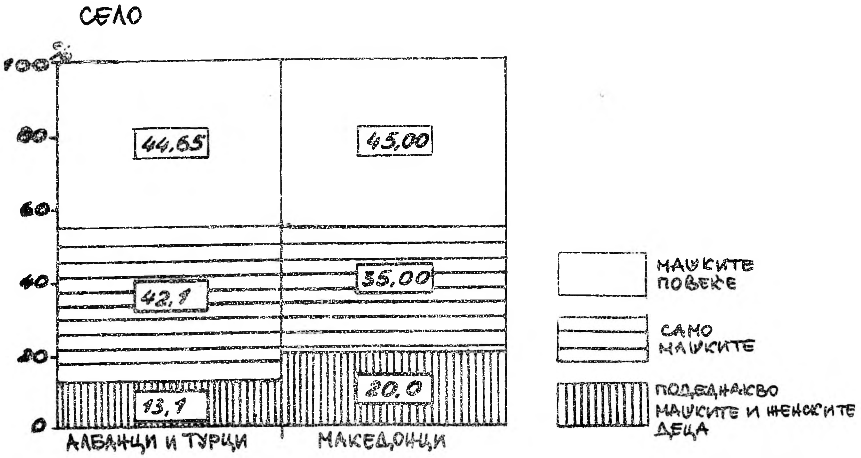

Грјфикон 9

Кој ги наследува родителите?

Во градските услови за живеење, во редовите на работничките и службеничките семејства, главен извор на приходите не е имотот (сопственоста над средствата за производство) туку заработувачката која е плод само на сопствените раце — доколку и имаат некоја сопственост, таа повеќе е наменета за лична потрошувачка (лична сопственост), а не како средство за производство. Во ваквите семејства имотот не е единствена и најважна врска меѓу членовите на семејството, па оттука и изменетиот однос меѓу родителите и децата.

Семејните должности сè повеќе отстапуваат место на правата на поедините членови. Животната перспектива на децата не е во наследувањето на имотот, туку во нивното стручно образование. Но, и покрај елементите на современото семејство, кои се забележуваат во градот, разликата во наследувањето на имотот уште упорно се задржува, иако не во така остра форма како во селото. И во градот, како и во селото, во овој поглед нема голема разлика меѓу различните национални групи.

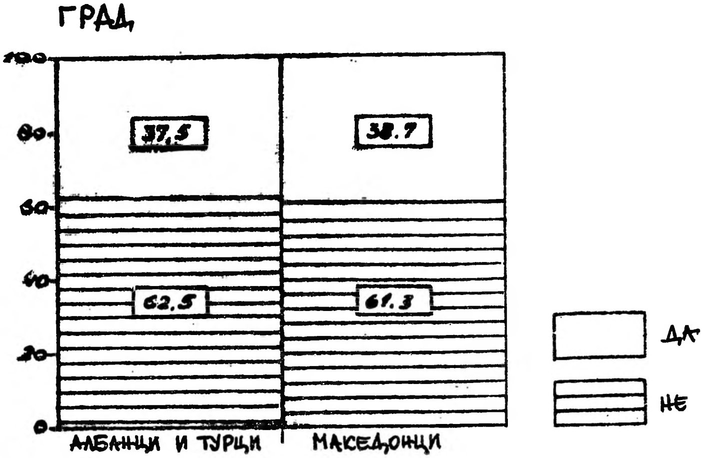

Графикон 10

Дали вашите родители подеднакво ги наследиле машките и женските деца?

Разликата меѓу машките и женските деца во поглед на наследувањето на имотот на родителите ни во градот не доведува до некое осетно влошување на односите брат-сестра, најчесто поради тоа што женските деца се мират со таквата ситуација што ја сметаат како единствено нормална.

Патријархалното семејство се карактеризира со апсолутно покорување на децата кон родителите. Таткото е најголем и непогрешлив авторитет. Тој работи или одлучува за работата, ги казнува членовите на семејството, го одредува наследникот. Власта на таткото се состои во тоа што неговиот збор мора без приговор да се слуша. Послушноста се истакнува како основен квалитет на децата. Идеал за семејството се децата кои примаат сè онака како што им сервираат родителите. Тенденцијата на големите промени во семејните односи доведува и до ограничување и до опаѓање на татковската власт. Индустрискиот начин

на производство, демократизацијата, сè поизразените индивидуалистички тенденции придонесуваат постепено и делумно патријархалните односи да им отстапат место на егалитарните. Меѓутоа, резултатите на ова истражување докажуваат дека индустрискиот начин на производство и изменетата структура на семејството, не секогаш ги исклучуваат и патријархалните норми кои уште ги регулираат односите како меѓу мажите и жените така

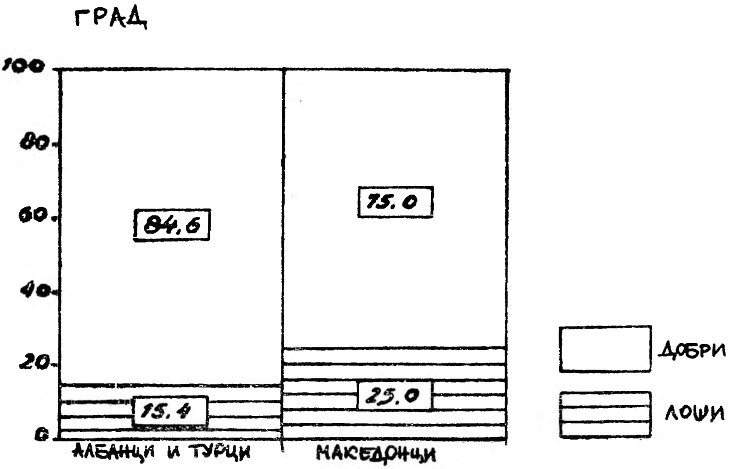

Графикон 11

Во случај да не сте ги наследиле поеднакво какви се односите меѓу браќата и сестрите?

и меѓу родителите и децата. Во тој поглед Полог претставува скала на која се распоредени најчистите патријархални односи и нивните разни модификации до нивното радикално менување во современо организирано семејство.

Почитувањето на волјата на родителите, задолжително за селската средина, е регула од која малку се отстапува и во градската средина.

Но, на целиот терен на испитување забележлива е носталгија за изгубеното. Почитувањето на старите, покорувањето на желбите на родителите, извршувањето на нивните наредби без приговор е сега многу помалку присутно отколку понапред. Времето со своите неумоливи законитости го чини своето и во оваа област.

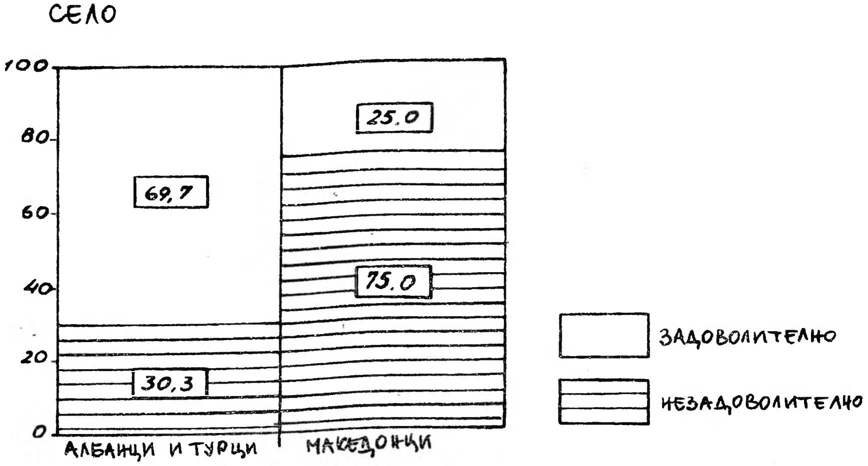

Графикон 12

Какво е држањето на младите спрема постарите?

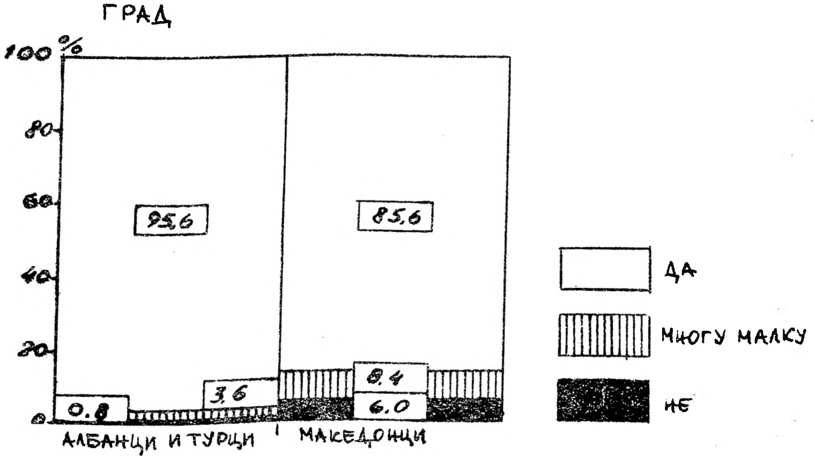

Графикон 13

Дали децата ги почитуваат родителите?

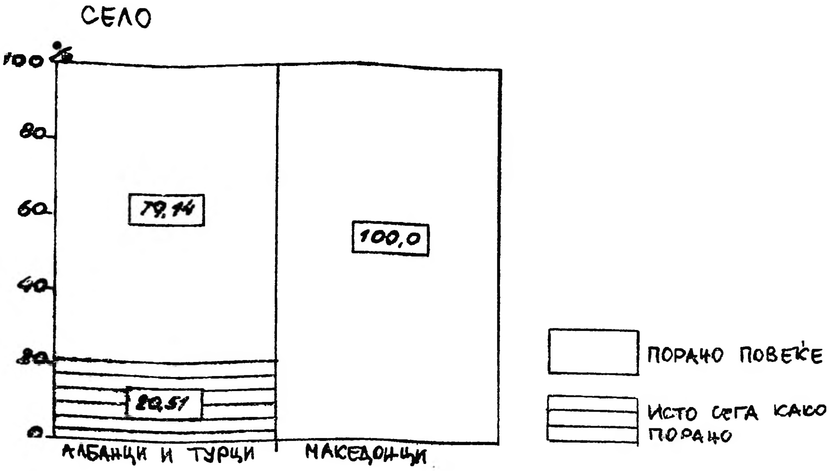

Графикон 14

Дали сега или порано повеќе се почитувала волјата на родителите?

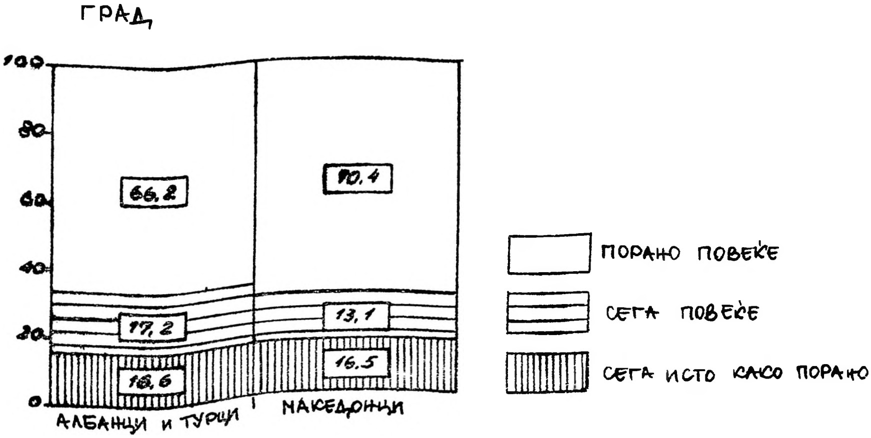

Графикон 15

„Порано повеќе се почитувала волјата на родителите, сега мора да се почитува и волјата на младите.“

с. Форино, Албанци

„Порано повеќе се почитувала волјата на родителите. Сега младите не се толку зависни од родителите, полесно основаат сопствен живот во градовите па затоа и помалку ги слушаат родителте.“

с. Тумчевиште, Македонци

„Порано волјата на родителите повеќе се почитувала, што ќе речеле родителите морало да биде, сега не е така“.

с. Волковија, Македонци

Во семејството кое заедничките интереси ги претпоставува над личните, кое не остава место за споредување на сопствените желби, може да дојде и доаѓа до конфликт меѓу родителите и децата. Содржината на судирот меѓу родителите и децата зависи од амбиентот на семејството како во селото така и во градот.

„Родителите доаѓаат во судир со децата поради тоа што не ја извршуваат физичката работа која им е доделена.“

с. Вејце, Албанци

„Со повозрасните машки деца родителите се караат затоа што тие не ги исполнуваат верските обреди, не се придржуваат кон верските обичаи.“

с. Шипковица, Албанци

„Нема судири меѓу родителите и возрасните машки деца, бидејќи уште владее патријархалниот морал, а со женските деца нема судири затоа што родителите ги продаваат како стока и тие се мират со тоа.“

с. Трново, Албанци

„Конфликти меѓу родителите и децата има поради тоа што возрасните машки и женски деца сакаат подобро да се облекуваат и шетаат.“

с. Долна Бањца, Македонци

„Судирите меѓу машките деца и родителите најчесто резултираат од несакањето на родителите понатаму да ги школуваат.“

с. Топлица, Албанци

„Најмногу се караат родителите и со машките и со женските деца поради тоа што децата слабо учат.“

с. Волковија, Македонци

„Во последно време сѐ повеќе се забележуваат конфликти меѓу родителите и децата кои повеќе не ги слушаат родителите како порано.“

с. Пирок, Албанци

Во градот, со машките деца се доаѓа до судири затоа што не учат добро, а со девојките поради нивното барање поголема слобода (облекување, скитање).

Доколку со машките деца родителите и немаат такви конфликти, тоа резултира оттаму што машките деца се посамостојни во своите одлуки и пoслободни во движењето.

„Децата сега бараат премногу слобода.“

Тетово, работник, Албанец

„Со децата најмногу се караме поради тоа што не слушаат, не учат добро и не помагаат во домашните работи.“

Тетово, работничка, Албанка

„Во судир сме со поголемиот син затоа што има девојка која ние не ја сакаме.“

Тетово, работничка, Македонка

„Нашата ќерка не слуша повеќе, ја бојадисува косата, доцна се враќа дома, па затоа постојано се караме.“

Гостивар, работничка, Македонка

„На ќерката не ѝ даваме да води љубов, а таа не слуша.“

Тетово, слученик, Македонец

„Ќерка ми се облекува по мода без одобрение.“

Тетово, службеник, Македонец

И покрај промените кои во голема мера ги зафатија и односите меѓу родителите и децата, дистанцата меѓу нив која уште постои се манифестира на различни начини. Самото присуство на таткото им влева на децата стравопочитување што се искажува со повеќе формални елементи неопходни за зачувување на неговото достоинство. Знаците за потчинетост кон таткото мораат и јавно да се демонстрираат, па не е ретко дури

и женетите синови пред него да избегнуваат да пушат, да пијат или да зборуваат со својата жена. Ако таткото оди во кафеана синовите не смеат да одат, па дури и возрасните синови не смеат да пројават веселост во негово присуство.*

Забраната на пиење, пушење, внимание кон жената, искажување на секаква интимност пред таткото се правила кон кои уште се придржуваат голем број возрасни деца како во селската така и во градската средина.

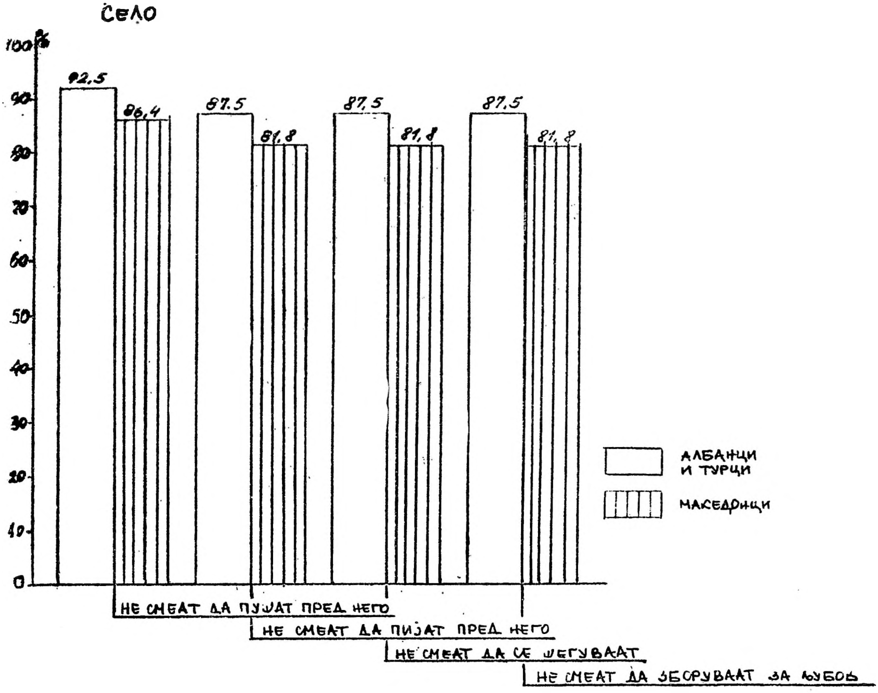

Графикон 16

Како се манифестираат знаците на потчинетост на децата кон таткото?

Фактот дека кај службениците Македонци во поголема мера доаѓаат до израз знаците на потчинетост на децата кон таткото, може да се толкува со намалениот респект на децата (осетните промени повеќе дошле до израз), додека кај Албанците и Турците тој респект е на поголема висина.

*) Ваков став на децата спрема родителите, каде што се обранува големо внимание и на формалните знаци на почитување, забележува и В. Ерлих.

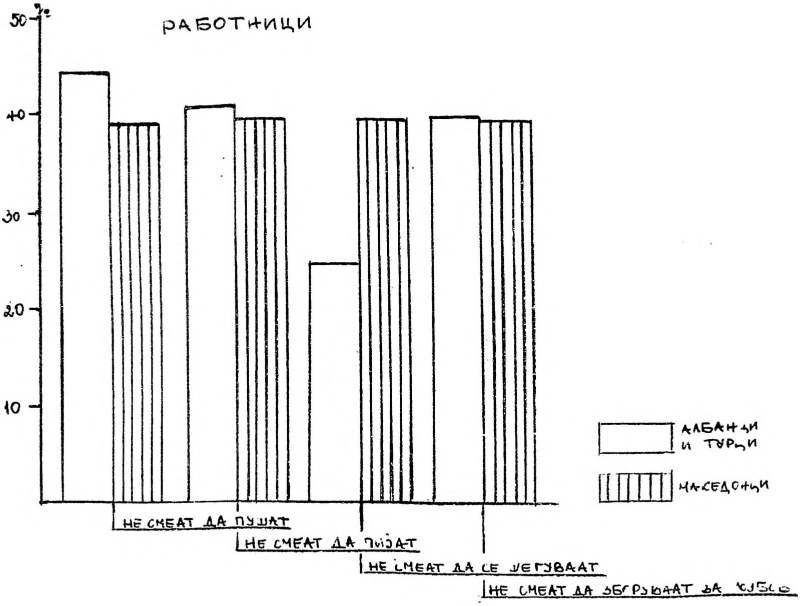

Графикон 17

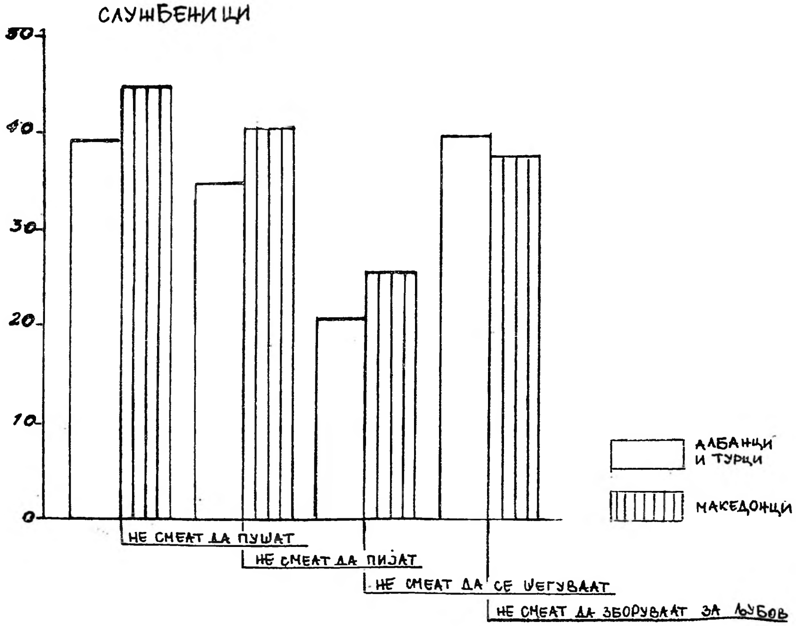

Графикон 18

Сепак, претходните знаци со кои младите го манифестираат својот респект кон таткото и со кои таткото ја демонстрира својата власт се само доказ на формално почитување. Фактичкото почитување се согледува во извршување на барањата на родителите без размислување, без давање било каков отпор.

Во повоениот период слепата послушност на младите рапидно се губи, притисокот на патријархалната средина врз поедините членови на семејството постпеено попушта, така што отпорот на младите спрема барањата на родителите сè повеќе се изразува.

Доколку отпорот на младите спрема родителте сега е поголем во селската средина, тоа е доказ дека трансформацијата на семејните односи подоцна настапила (порано барањата на родителите биле прифќани со совршена послушност). Од друга страна, помалиот отпор на младите (искажан во проценти) во градската средина, резултира од извесна стабилизација на семејните односи кога постои намалување на растојанието меѓу родителите и децата и поголема доза на другарска атмосфера меѓу нив.

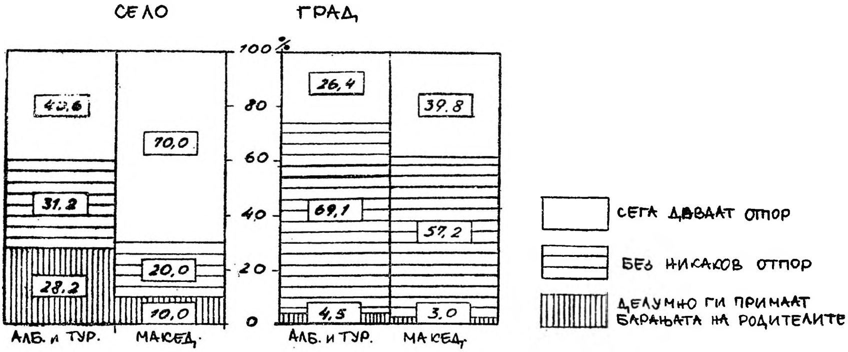

Графикон 19

Како младите ги примаат барањата и забраните на родителите?

Оттука е и непоколебливоста во констатацијата дека авторитетот на таткото бил многу поголем пред војната, дека сега тој попушта од ден на ден. Графиконите покажуваат диференцирани положби со оглед на националната припадност. Кај муслиманското население во селото авторитетот на таткото е сè уште доста зачуван.

„Дека попуштил авторитетот на родителите се гледа по тоа што тие немаат никаква контрола за надворешниот живот на своите деца.“

с. Брвеница, Македонци

Графикон 20

Аали авторитетот на таткото бил поголем пред војната или е поголем сега?

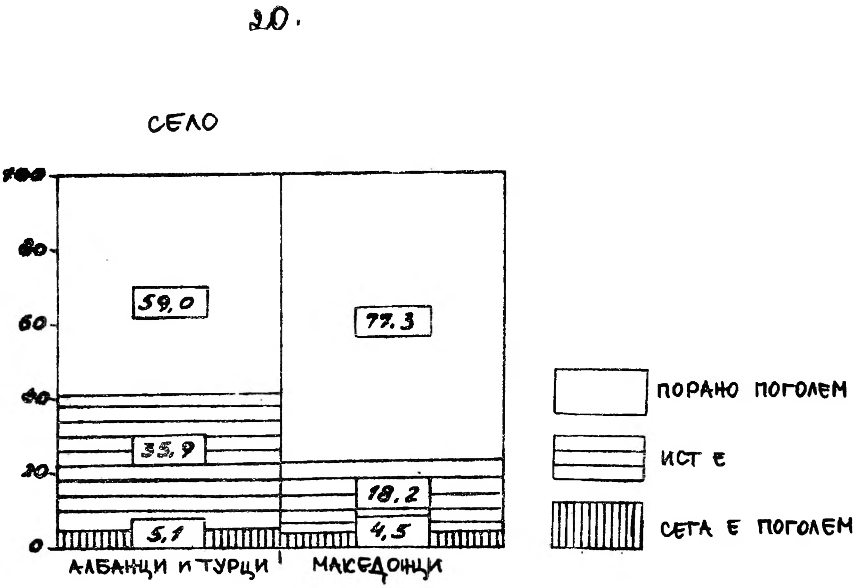

„Авторитетот на таткото во повоениот период е многу намален — се гледа по кројот на облеката и фризурите кои се спротивни на желбите на таткото. Исто така се гледа и по односот на младите спрема религијата."

с. Шипковица, Албанци

„Откако почнале децата повеќе да се школуваат, авторитетот на родителите многу се намалил."

с. Долна Лешница, Албанци

„Понапред авторитетот на таткото бил многу поголем. Пред него не смеело да се галат децата, сега тоа се прави."

с. Стримница, Албанци

„Авторитетот на родителите бил поголем понапред, децата не можеле да замислат да се делат од таткото. Сега тоа го чинат без да ја почитуваат волјата на родителите."

с. Дебреше, Албанци

„Кога децата немале постојан работен однос и зависеле од имотот на таткото, неговиот авторитет бил многу поголем. Сега е намален."

с. Врапчиште, Турци

„Понапред авторитетот на таткото бил многу поголем. Децата дури и јаделе одвоено од родителите. Сега почнале и директно да им се обрнуваат."

с. Волковија, Македонци

„Дека авторитетот на родителите е намален се гледа и по тоа што сега синот може да се жени и да се оддели."

с. Теарце, Турци

„Пред војната авторитетот на родителите бил поголем бидејќи децата биле позависни од нив, додека денеска ако стапуваат во работен однос се независни, а тоа делува да се намали авторитетот на родителите."

с. Непроштено, Македонци

Во градот слабеењето на авторитетот повеќе се чувствува во редовите на службеничките семејства без оглед на нивната национална припадност.

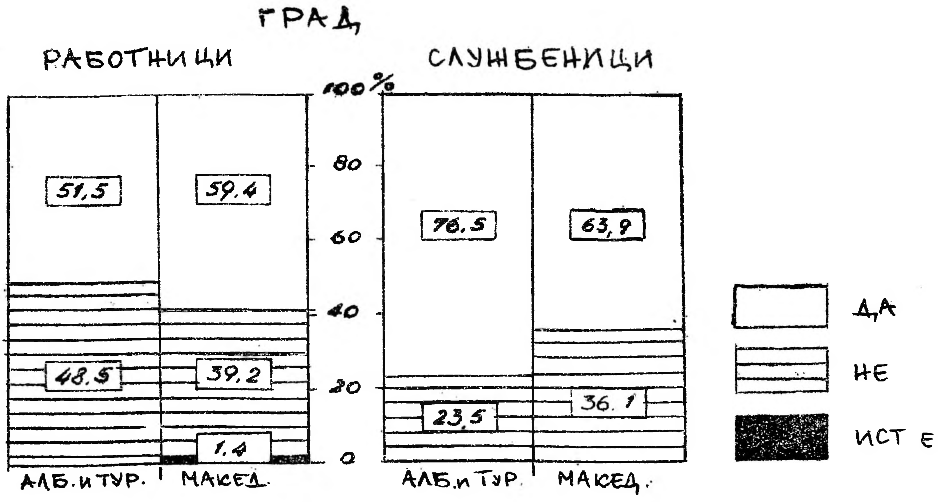

Графикон 21

Дали чувствувате дека авторитетот на таткото слабее?

Како родителите го спроведуваат својот авторитет? Кои средства ги употребуваат за да го постигнат и одржат својот авторитет?

На село, каде таткото поради низа објективни причини ужива поголем авторитет, личниот пример и добрите постапки го сочинуваат најубедливото средствок ое родителите, како од редовите на македонското, така и од редовите на албанското и турското население, многу често го применуваат.

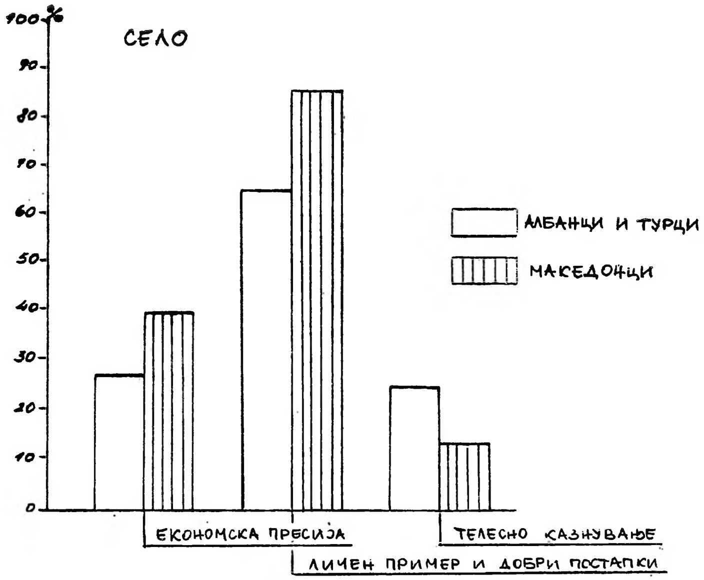

Графикон 22

Со кое средства воглавно родителите го спроведуваат својот авторитет?

Колку многу се почитува таткото во селото може да се види и од следните графикони кои го покажуваат држењето на возрасните синови спрема него. Многу малку тие вршат притисок врз таткото за да се одделат од него и за да им го препише имотот (особено кај муслиманското население).

Во градската средина, кога децата имаат поголеми можности за самостоен живот, каде односот меѓу родителите и децата е многу послободен, економската пресија и телесното казнување уште помалку отколку во селото се ползуваат како средство за одржување на авторитетот на родителите.

Факт е дека телесното казнување малку се применува или кога авторитетот на родителите е доволно јак што нема потреба од негово применување или пак кога неговото применување не дава повеќе резултати.

Во средината во која таткото е господар, кога повеќе сам ги донесува одлуките и ги дисциплинира децата, децата чувствуваат поголема љубов кон мајката. Дистанцата меѓу мажот

Графикон 23

Дали повозрасните синови го почитуваат таткото или го присилуваат на делење?

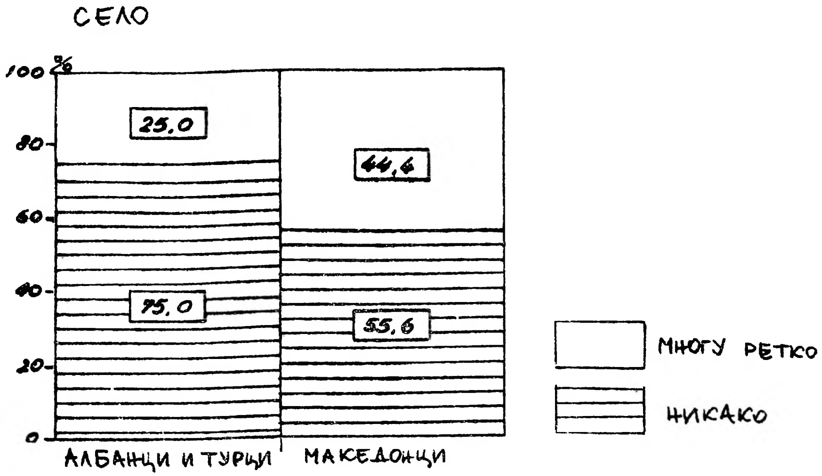

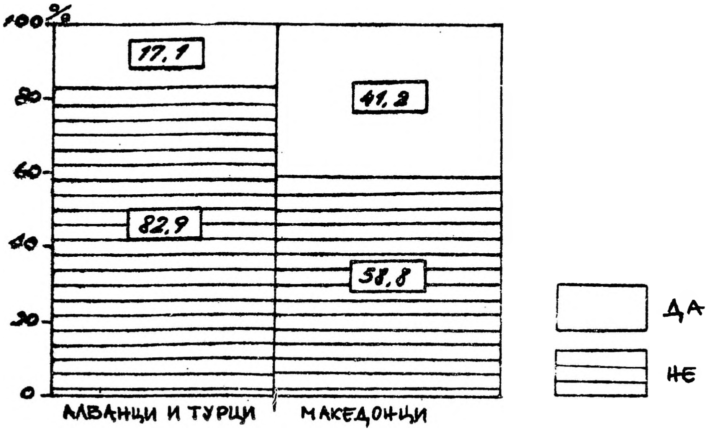

Графикон 24

Дали повозрасните синови го почитуваат таткото или го присилуваат на препис на имотот?

и жената, и нејзината потчинетост на мажот придонесуваат таа да биде поблиску до децата. Во урбанизираната средина бариерите меѓу мажот и жената се рушат, жената сè повеќе учествува во решавањето на семејните проблеми, па сè повеќе таа се приближува кон мажот.

Графикон 25
Како родителите го спроведуваат својот авторитет?

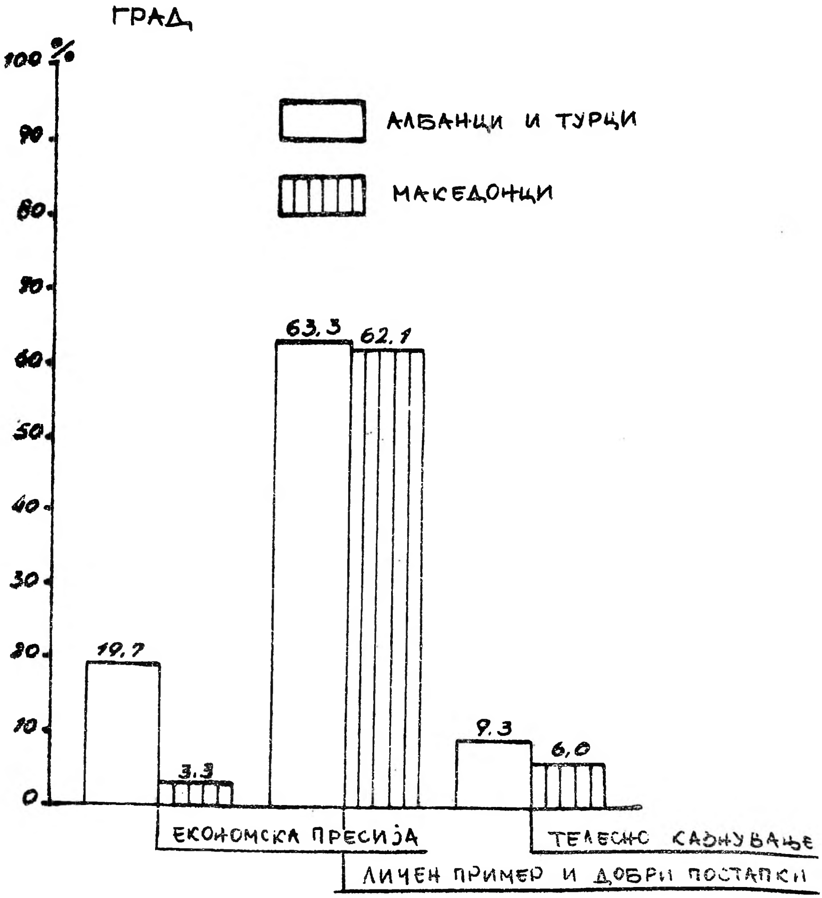

Вопатријархалната средина женските деца, воспитани уште од мали во духот на покорување на постарите, со мажењето се должни да ја покажуваат таа особина, особено во односот кон свекорот и свекрвата. Подреденоста уште повеќе доаѓа до израз кога брачниот пар живее со родителите на мажот, што е најчест случај. Покрај мажот, свекорот, кој е старешина во домаќинството, стои неговата жена која е авторитет за сите други жени во домаќинството. И покрај тоа што рангот на мајката, односно свекрвата, не е ист со рангот на мажот старешината, па дури и на другите мажи, неоспорно дека нејзината власт над другите жени, особено над снаите, е многу

Графикон 26

Дали мајката повеќе се држи со мажот или со децата?

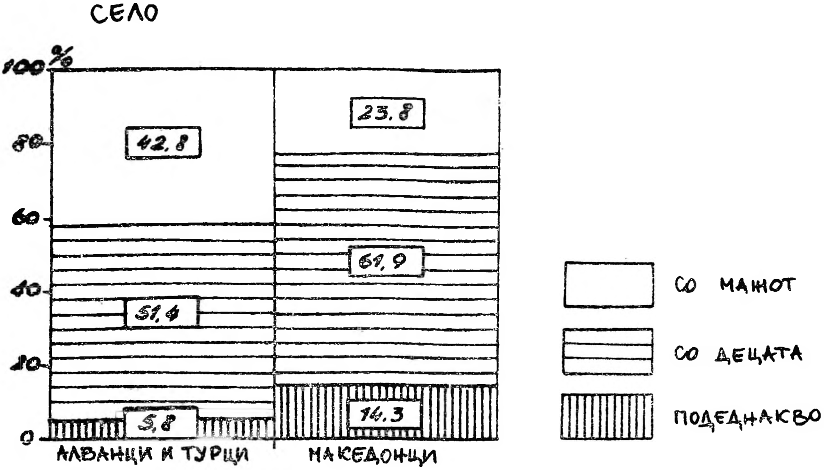

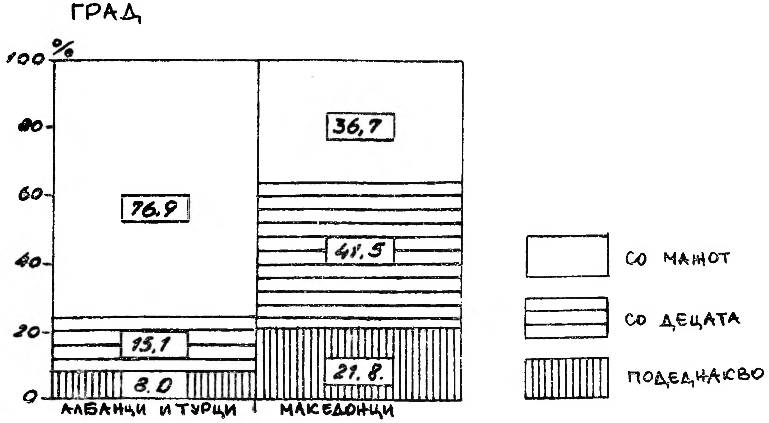

Графикон 27

голема. Ако на ова уште се додаде дека во ваквата средина приврзаноста меѓу младиот брачен пар не е од интимна природа и дека таквата приврзаност ретко може да доведе до ривалитет меѓу свекрвата и снаата, јасно е колку снаата е зависна од свекрвата. Не само што снаата им е подредена на свекорот и на свекрвата, туку обично е и принудена да им се потчини и на другите членови на семејството, така што во семејната хиерархија таа обично го зазема последното место.

„Снаата е најниска во ранг, нејзе може секој да ѝ заповеда."

с. Горно Палчиште, Албанци

„Свекрвата игра улога на заповедник во однос на снаата. Има чести случаи кога свекрвата се меша и во најинтимните брачни односи на младиот брачен пар."

с. Шипковица, Албанци

„На снаата ѝ заповеда од најстариот па до најмладиот член на семејството."

с. Желино, Албанци

„Положбата на снаата во семејството повеќе не е таква како пред војната. Таа повеќе е почитувана од сите и не трпи толку понижувања."

с. Галате, Македонци

„Додека е жив свекорот, снаата особено мора да ѝ е потчинета на свекрвата, по неговата смрт почнува таа да командува."

с. Зубовце, Македонци

„Уште снаата треба да ги слуша постарите, но од тоа произлегуваат судири во семејството."

с. Волковија, Македонци

„Односот меѓу снаата и свекрвата е добар само ако снаата ѝ е потчинета на свекрвата."

с. Новаќе, Албанци

„Има случаи кога свекрвата ѝ држи сè под клуч на снаата."

с. Вратница, Македонци

Покрај другите важни фактори, доминантната положба на свекрвата во однос на снаите веројатно дека претставува компензација за нејзината подредена положба уште како женско дете, како сопруга и како снаа спрема постарите членови во семејството, мажи и жени. Дури кога станува свекрва, на жената ѝ се дава можност да стане авторитет во куќата и таа можност таа ја ползува конзервирајќи ја подредената положба на жената со притисок над снаата кој може да биде појак и од притисокот што го вршат машките членови на семејството.

Графикон 28

Каков е односот меѓу снаата и свекрвата, дали снаата е најнска во ранг?

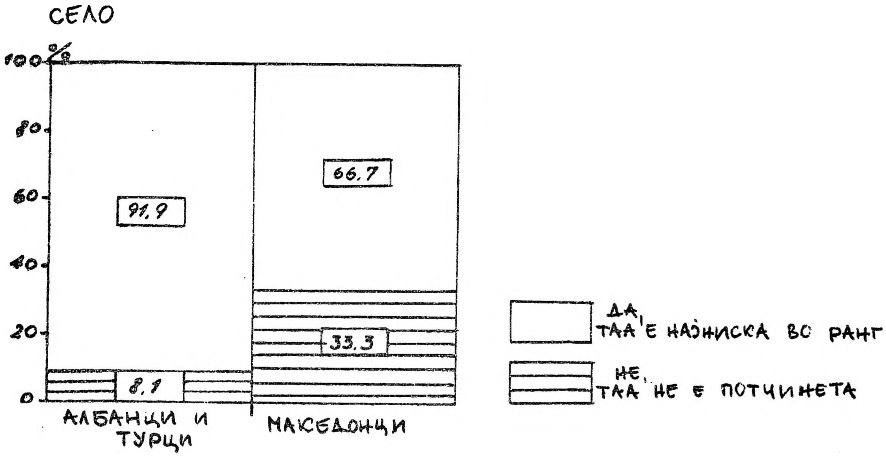

Како и во секој однос што го сочинуваат повластено и потчинето лице, во односот снаа — свекрва доаѓа до тешкотии, судири кои некогаш можат да бидат и многу остри. Конфликтот меѓу снаата и свекрвата, кој резултира од незадоволството на свекрвата од работата и држењето на „придојдената" или од побуната на снаата спрема стариот ред во куќата, го принудува синот да зазема одреден став. Држењето на мажот во овој конфликт покажува голема приврзаност кон мајката кај муслиманското население и голема приврзаност на мажот кон жената кај македонското население, што се поклопува со поизразитата тенденција на одвојување на младите брачни парови од родителската куќа, која постои во редовите на ова население.

„Во случај на непослушност на снаата доаѓа до развод на бракот, без обзир на чувствата на синот, мажот."

с. Чегране, Албанец

„Повеќе се почитува мајката — жена може секоја да биде, додека мајка не може."

с. Форино, Албанци

„Синот повеќе е со жената отколку со мајката, затоа кога се вработува во град си ја зема и жената."

с. Волковија, Македонци

Графикон 29
Какко е држењето на синовите во конфликтот снаа-свекрва?

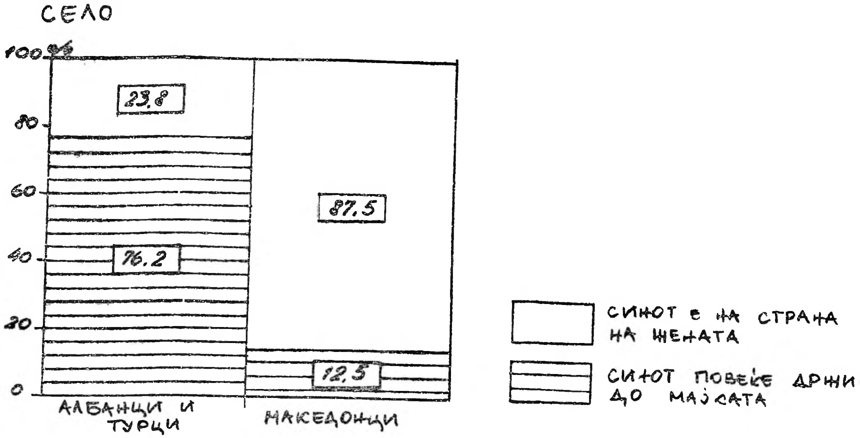

Јавното мислење на патријархалната средина, без оглед на природата на судирот меѓу свекрвата и снаата, повеќе е наплонето кон свекрвата, повеќе го потпира нејзиниот авторитет.

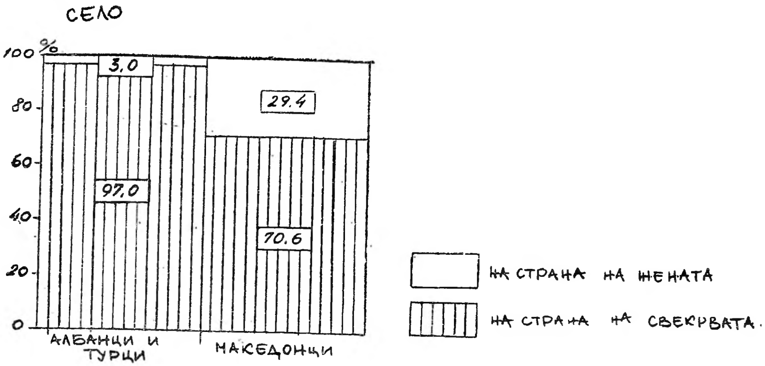

Графикон 30
На чија страна е јавното мислење?

И во градската рседина, авторитетот на мајката — свекрва уште се одржува во семејството. Одржувањето на тој авторитет, чиј корен треба да се бара и во тоа што таа повеќе е потребна (грижа за домаќинството и децата, особено ако жената работи), доведува до одржување на добри односи меѓу снаата и свекрвата.

Графикон 31

Ако живеете со родителите, каков е односот меѓу свекрвата и снаата?

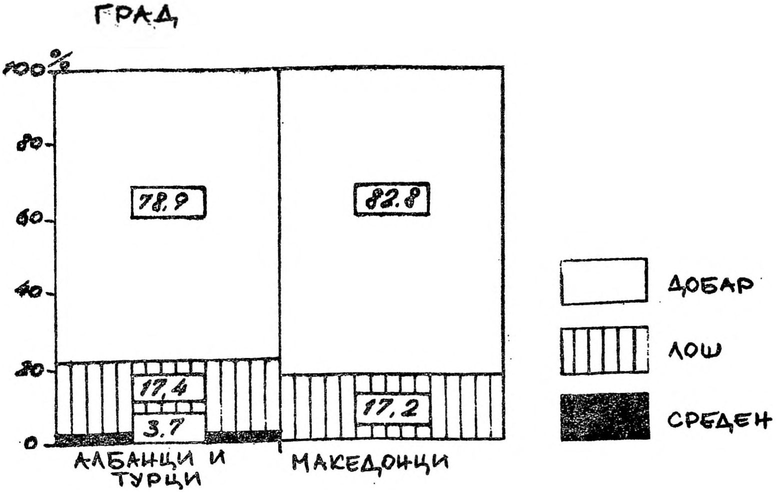

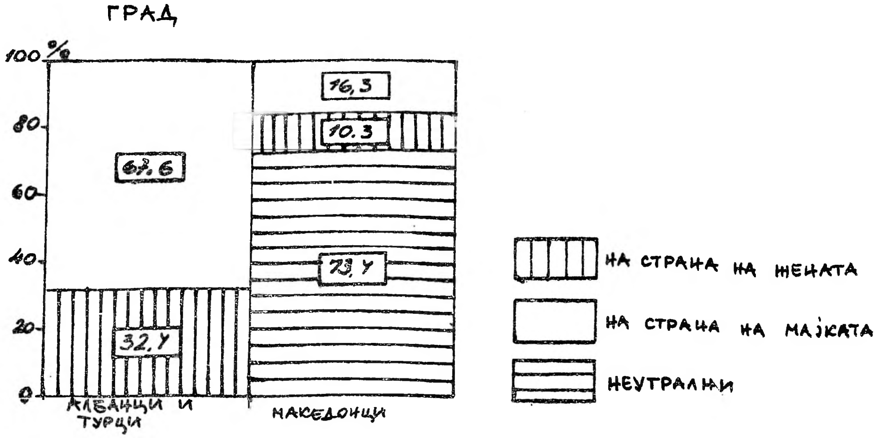

Графикон 32

Каков е ставот на синот во конфликтот снаа-свекрва?

Постоењето на ваквите односи (во мнозинството добри) меѓу снаата и свекрвата и во градот во многу се зависни од држењето на мажите во конфликтот снаа-свекрва. Снаата ни во градот не може потполно да се потпира на поддршката на својот маж во нејзината борба за освојување н аподобра позиција. Мажите повеќе се наплонети кон мајките или заземаат неутрален став отколку што се на страна на жените, што значи дека во борбата за потполно ослободување од туторството на свекрвата жените малку се поддржани (охрабрени) од своите мажи. Графиконот покажува колку непокорноста на синот спрема мајката пораснала во градот во редовите на муслиманското население, а исто така колку многу е присутен и неутралниот став (доказ на немоќ од страна на синот во тој конфликт — „меѓу два огна не знам како да застанам“ — работник, Тетово) кај македонското население во градот.

Заклучок

За поцелосно согледудвање на односите во семејството од големо значење е и проучувањето на односите меѓу родителите и децата. Односот меѓу родителите и децата во Полог се покажува во низа ситуации почнувајќи од привилигираната положба на машкотов о однос на женското дете во семејството, преку нивното школување, изразите на почит кон родителите, па сè до начинот на кој се спроведува авторитетот на родителите и се покажува незадоволството на младите во семејството.

Вкоренетите конзервативни ставови се важен фактор кој ги одредува мислењата на луѓето и ставот на средината спрема помладата и постарата генерација.

Вкоренетите конзервативни ставови се важен фактор кој ги одредува мислењата на луѓето и ставот на средидната спрема помладата и постарата генерација.

Ставовите од кои произлегува сожалување, омаловажување, па дури и презир спрема жената која родила само женски деца, формирањето на ставовите на помала вредност не само на женското дете туку и на жената воопшто, барањето на апсолутна покорност на децата кон родителите (односно кон татковската власт), сè поизразениот отпор на младите спрема барањата на родителите и намалувањето на растојанието меѓу родителите и децата со присуство на поголема доза на другарство меѓу нив — претставуваат значаен дел од атмосферата преку која може да се прикаже односот меѓу родителите и децата во Полог.

Посматрана од повеќе аспекти, положбата на децата во однос на родителите се движи од нивна потполна подреденост, па сè до рамноправен однос со родителите. Патријархалните односи се доминантни на село, додека поголемото просветно и

културно ниво во градот создава најважни претпоставки за еманципација на младата генерација. Но, во реализација на таа еманципација многу често се спречени од постојните норми чиј интензитет на делување зависи како од националната така и од школската подготовка на членовите на семејството.

Блага ПЕТРОСКА

ОТНОШЕНИЕ МЕЖДУ РОДИТЕЛЯМИ И ДЕТЬМИ В ПОЛОГЕ

(Р е з ю м е)

Во всей нашей стране существует большой интерес для изучения семьи и отношения в ней. Промышленный потенциал, урбанизация и другие перемени в всешей общественной жизни действовалия этом направлении на перемену семьи и отношения в ней и в этом спмысле уровень изучения одной меньшей территории как „ПОЛОГ" вереставляет часть усилия детального знакомтва семейной жизни в нашей стране.

ПОЛОГ — это область в которй параллельно существуют самые разнообразные разряди семейной жизни которые различно реагируют на перемени как в хозяйственой так и в юридической области. Количественные, большие семейства, семейства с четырмя генерациями высоккого наталитета и мортанилета, оебенно подчиненное полоажение женщин с различними ниансами которые вносят религия и трдиция это элеемнты которые до теперь обозначают семейнюю жизнь этой территории.

Взаиммоотношение родители и дети в Пологе проявляетсья в ряде событии начинаясь с при легиялним положенем детей мужеского пола над детми женского пола в семье, через образование, через выражение уважения к родителям до способи как уважать авторитет родителей и как проявляется недовольство молодежи в семье.

Позийии из которых происходят: сочувствительное и пренебрежительное отношение даже и презрение женщины которая родила только детей женского пола, формирование позийии меньше йенности не только детей женского пола но и женћини вввбще, требование абсолютной покорности детей к родтелям, водольно большой отпор молодежи к требованию родителей, представляет значительную часть атмосфери через которую можно очаровать отношение родители—дети в Пологе.

Рассматриванно с больше аспектов положение детей в отношении к родителям движится од полной звисимости до равноправного отношения к родителям. Патриярхальные отношения преобладают в селе а больше културно-просветительная уровень в городе создает самые значительные заемчания для эманципации молодой генерации.